

«НАРОДНИЙ ЛІКАР» МАР'ЯН ПАНЧИШИН

(До 130-річчя від дня народження)

6 вересня 2012 року виповнюється 130 років від дня народження Мар'яна Панчишина – видатного фахівця у галузі внутрішніх хвороб і туберкульозу, найвідомішого у Галичині "народного лікаря", організатора і ректора Українського таємного університету у Львові, засновника Українського гігієнічного товариства, протитуберкульозного диспансеру та першого українського санаторію, керівника терапевтичного відділу "Народної лічниці", редактора журналів "Лікарський вісник" і "Народне здоров'я", професора та завідувача кафедри шпитальної терапії Львівського медичного інституту, засновника Львівської школи терапевтів, автора низки наукових праць з найактуальніших питань внутрішньої медицини. Це далеко не повний перелік величких справ та вагомих здобутків одного з найвидатніших громадян Галичини першої половини ХХ століття, заслуженого сина України, найвизначнішого лікаря та громадського діяча, вагомий внесок якого в розвиток української медицини є неоціненним.

Мар'ян Панчишин народився 6 вересня 1882 р. у Львові, у незаможній родині. Батько не мав засобів, щоб дати синові освіту. Але здібний юнак зміг здобути її коштом заможних львівських міщан. Адже у цей час у Львові вже діяла система грантів приватних фундацій для талановитої молоді з небагатих сімей.

У 1903–1909 роках Мар'ян Панчишин навчається на медичному факультеті Львівського університету. Відразу після завершення навчання його призначають асистентом кафедри анатомії та керівником першого рентгенологічного відділення клініки. Ще на першому році навчання Панчишин розпочинає анатомічні дослідження будови нирки. Будучи студентом він активно займається науковою діяльністю та бере участь у X з'їзді польських природознавців і лікарів у Львові.

Від 1912 року Мар'ян Панчишин є асистентом клініки внутрішніх хвороб та секретарем Львівського лікарського товариства. Мобілізований під час Першої світової війни Мар'ян Панчишин служить лікарем у званні капітана медичної служби та набуває досвіду організації роботи протиепідеміологічних шпиталів. За свою діяльність він був нагороджений медалями.

У 1918 році доцент анатомії Львівського університету Мар'ян Панчишин відмовляється присягнути польському урядові та під час польсько-української війни робить свідомий вибір на користь національної солідарності, за що його звільняють з університету. Невдовзі Мар'ян Панчишин також відмовляється і від переїзду до Варшави, куди його запрошував давній покровитель професор Антоній Глюзінський.

Під час вуличних боїв у Львові Мар'ян Панчишин очолює групу громадської медичної опіки Українського міщанського комітету й налагоджує медичну обслугу української армії. У 1919 році він відкриває свій приватний медичний кабінет та вступає до Українського лікарського товариства, а невдовзі – до Наукового товариства імені Тараса Шевченка.

У 1924–1925 роках Мар'ян Панчишин стає ректором Українського таємного університету. Заслугою професора є заснування декількох стипендій для продовження навчання студентів «катакомбного університету» в Чехословаччині.

Після ліквідації Українського таємного університету Мар'ян Панчишин зосереджується на роботі у своїй приватній приймальні та НТШ. За власні кошти він обладнав та відкрив у власному будинку у Львові перший

український протитуберкульозний диспансер та придбав для нього рентгенівський апарат. У подальших планах лікаря було створення народних протитуберкульозних санаторіїв.

Серед постійних пацієнтів Мар'яна Панчишина було чимало відомих львівських міщан. Саме він стає особистим та довіреним лікарем Митрополита Андрея Шептицького, а також супроводжує Митрополита при виїзді на літній відпочинок. У Панчишина лікувалися не лише українці. Не відмовляв він ні полякам, ні євреям, ні багатим, ні бідним. Всім надавав якісну медичну допомогу, додавав кваліфіковану пораду та для всіх знаходив добре слово. Тисячі хворих з усіх верств суспільства звертались до нього. Мар'ян Панчишин стає справжнім народним лікарем.

У 1924 році Мар'яна Панчишина обирають головою лікарської комісії НТШ. У 1926-му він стає ініціатором видання «Лікарського вісника». Однією із безумовних заслуг Панчишина було створення ним 27 січня 1929 року Українського гігієнічного товариства. Товариство видавало популярні медичні брошури, листівки і памфлети та відкрило свої філіали з амбулаторіями для надання допомоги незаможному населенню. Від 1937 року Мар'ян Панчишин є провідним ординатором відділу внутрішніх хвороб «Народної лікарниці», який він також обладнав власним коштом.

Від жовтня 1939 року Панчишин очолює відділ охорони здоров'я Львівської області, а від грудня того ж року він завідувач терапевтичної клініки медичного інституту. У 1939–1941 роках Мар'ян Панчишин активно використовує своє становище депутата Верховної Ради СРСР для надання допомоги у врятуванні від репресій.

На початку війни між Сталіним і Гітлером радянська влада призначає його керівником медичного інституту та доручає організувати евакуацію інституту в Росію. В останній момент Панчишину вдається сховатися від своїх радянських патронів у підвалах клініки медінституту.

У червні 1941 року представники українського національно-визвольного руху проголосили відновлення Української держави і за пропозицією голови

Правління Ярослава Стецька Мар'ян Панчишин призначається міністром охорони здоров'я Тимчасового уряду, який німці невдовзі ліквідували. Після арешту Стецька німецька адміністрація Львова призначає Панчишина керівником клініки медінституту, в якому тоді перебувало близько 1200 хворих. Мар'ян Панчишин водночас намагається відновити медичний факультет Львівського університету, незважаючи на фашистський «новий порядок», що обмежував доступ до вищої освіти, та закриття у Львові всіх вищих навчальних закладів. У 1942 році німці все ж таки відкривають декілька «курсів». Серед них були також «державні природничо-медичні фахові курси». Формально їх очолює професор Шульц із Берліна, але фактично керує «курсами» Мар'ян Панчишин.

Багаторічні надмірні перевантаження і тривожна ситуація, що склалася у той період у Львові (вбивства львівських лікарів – Олександра Подолинського та Андрія Ластовецького, останній з яких був близьким співробітником Панчишина) негативно вплинули на стан здоров'я Мар'яна Панчишина. На запрошення свого багатолітнього пацієнта Митрополита Андрея Шептицького Мар'ян Панчишин погоджується переховатися у його резиденції на Святоюрській горі, де йому забезпечили якісну медичну опіку. Проте було вже запізно. Помер Мар'ян Панчишин 9 жовтня 1943 року від гострого інфаркту міокарда.

У будинку по вулиці Чернігівській, у якому мешкав та працював Мар'ян Панчишин в останні роки свого життя, нині діє Музей історії галицької медицини його імені. На площі перед Львівською обласною клінічною лікарнею споруджено пам'ятник Мар'янові Панчишину.

Мар'ян Панчишин і досі залишається непересічною історичною постаттю та «символом нескореності українського народу». Прикладом свого життя, самовідданого служіння народу та медицині він показав нащадкам, якими повинні бути головні риси сучасного лікаря.

Щороку, традиційно у вересні, медична громада Галичини вшановує пам'ять цієї славетної та неперевершеної особистості.

БІБЛІОГРАФІЯ

НАУКОВІ ПРАЦІ

1. Rekonstrukcja plastyczna piramid nerki ludzkiej (Tymczasowy komunikat w Sprawozdaniu z posiedzen X Zjazdu lekarzy i przyrodnikow polskich we Lwowie. – 1907/8. – S. 48–59.) // Przegląd lekarski. – 1912. – Т. 51. – S. 634.
2. Зон І. Звіт лікарський / І. Зон, Маріян Панчишин // Звіт з діяльності виділу в році адміністраційнім 1910/1911. – Львів : Загальна Друкарня, 1911. – С. 8–10.
3. Про лічення проволочної чахотки мочово-полового укладу промінями кремінної ляmpi // Лікарський Вістник. – 1920. – Ч. 1. – С. 1–4.
4. Про п'ятнистий тиф з клінічного становища // Лікарський Вістник. – 1920. – Ч. 3. – С. 18–20 ; Ч. 4. – С. 28–29.
5. Про бактерійну форму червінки з клінічного становища // Лікарський Вістник. – 1920. – Ч. 7–8. – С. 45–53.
6. Про лічення внiшньої (хірургічної) чахотки // Лікарський Вістник. – 1921. – Ч. 1–2. – С. 1–4.
7. Причинок до аномалії до головної бючки спiльної i внiшньої (Arteria carotis communis et arteria carotis externa) у чоловіка // Збірник математично-природописно лікарської секції Наукового Товариства імені Шевченка. – Львів, 1925. – Т. 23–24. – С. 37–41.
8. Про сифіліс шлунка // Лікарський Вістник. – 1925. – Ч. 1. – С. 1–3.
9. Про виразку i пістряка шлунку i дванадцятипалої кишки // Лікарський Вістник. – 1931. – Ч. 2–3. – С. 8–18.

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНІ СТАТТІ У ЧАСОПИСІ «НАРОДНЕ ЗДОРОВ'Я»

1. До наших членів та прихильників / М. Панчишин, С. Парфанович // Народне Здоровля. – 1937. – Рік 1, ч. 1. – Січень. – С. 1.
2. Яке заняття мусить вибрати людина, що хворіла на туберкульозу? // Народне Здоровля. – 1937. – Рік 1, ч. 2. – Лютий. – С. 12.
3. Туберкульоза (сухоти) й зима // Народне Здоровля. – 1937. – Рік 1, ч. 3. – Березень. – С. 1–2.
4. Що таке протитуберкульозний диспансер? // Народне Здоровля. – 1937. – Рік 1, ч. 4. – Квітень. – С. 3.
5. Наші літниська й живці // Народне Здоровля. – 1937. – Рік 1, ч. 4. – Квітень. – С. 3.
6. Туберкульозні й слабi видужують, а здорові міцнішають від свіжого повітря у літі // Народне Здоровля. – 1937. – Рік 1, ч. 6. – Червень. – С. 3.
7. Про червінку (дизентерію) // Народне Здоровля. – 1937. – Рік 1, ч. 7–8. – Липень–серпень. – С. 1–2.

8. Плювина носієм зарази туберкульози // Народне Здоровля. – 1937. – Рік 1, ч. 12. – Грудень. – С. 2.
9. Особиста охорона перед туберкульозом // Народне Здоровля. – 1938. – Рік 2, ч. 1. – Січень. – С. 3.
10. Про харчування хворих на туберкульозу // Народне Здоровля. – 1938. – Рік 2, ч. 1. – Січень. – С. 3–4.
11. Ділання алкоголю на організм людини // Народне Здоровля. – 1938. – Рік 2, ч. 2. – Лютий. – С. 3–4.
12. Туберкульоз і діти // Народне Здоровля. – 1938. – Рік 2, ч. 5. – Травень. – С. 2.
13. Турбота про діти, це турбота про будучність нації // Народне Здоровля. – 1938. – Рік 2, ч. 5. – Травень. – С. 3–4.
14. Туберкульоз в дітей // Народне Здоровля. – 1939. – Рік 3, ч. 1. – Січень. – С. 4–5.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ДАНІ ТА СПОМИНИ ПРО МАР'ЯНА ПАНЧИШИНА

1. Hahn W. Kronika Uniwersytetu Lwowskiego / W. Hahn . – Lwow, 1912. – Т. 2. – S. 352, 367.
2. Мелянський Б. Ентузіаст творчої праці. Пам'яті професора, д-ра Маріяна Панчишина / Б. Мелянський // Львівські вісті. – 1943. – 12 жовт.
3. Осінчук Р. Подвижник народного здоров'я. З приводу смерті бл. п. проф. д-ра Маріяна Панчишина / Роман Осінчук // Львівські вісті. – 1943. – 12 жовт.
4. Боднарівч О. Відійшла людина. Славній пам'яті п. М. Панчишина / О. Боднарівч // Львівські вісті. – 1943. – 13 жовт.
5. Батьківське серце перестало битися. Останнє «прощай» проф. М. Панчишинові // Львівські вісті. – 1943. – 15 жовт.
6. Народ прощає великого Лікаря – Громадянина. Величавий похорон проф. д-ра М. Панчишина // Львівські вісті. – 1943. – 15 жовт.
7. Гвоздецький Е. Пам'яті професора д-ра М. Панчишина / Е. Гвоздецький // Львівські вісті. – 1943. – 17–18 жовт.
8. Осінчук Р. Відійшов великий громадянин і приятель молоді / Роман Осінчук // Студентський прапор (Львів). – 1943. – груд. – Ч. 6. – С. 37–38.

9. Олесницький Б. Пам'яті проф. Маріяна Панчишина / Б. Олесницький // Останні новини (Зальцбург). – 1946. – жовт.
10. Осінчук Р. Д-р Маріян Панчишин: У п'ятиріччя смерти визначного лікаря, професора і громадянина / Роман Осінчук // Свобода (Нью-Йорк). – 1948. – жовт.
11. Полянський Д. Ю. Маріян Панчишин: У п'ятиріччя смерти визначного лікаря, професора і громадянина / Полянський Д. Ю. // Свобода (Нью-Йорк). – 1948. – жовт.
12. Полянський Ю. Маріян Панчишин. Сьогодні і минуле / Ю. Полянський // НТШ (Німеччина). – 1948.
13. Осінчук Р. Д-р Маріян Панчишин (У 10-ліття його смерти) / Роман Осінчук // Свобода. – 1953. – 14 жовт.
14. Олесницький Б. Лікар-громадянин (В десяти роковини смерти д-ра Маріяна Панчишина) / Б. Олесницький // Америка. – 1953. – 23 жовт.
15. Осінчук Р. Йдімо його слідами (У 10-ліття смерти бл. п. проф. д-ра Маріяна Панчишина) / Роман Осінчук // Лікарський вісник УЛТПА. – 1954. – Ч. 1. – С. 46–48.
16. Марітчак О. Пам'яті д-ра Маріяна Панчишина / О. Марітчак // Свобода. – 1954. – Ч. 216.
17. Лапичак Т. Д-р Маріян Панчишин / Т. Лапичак // Українське життя (Чикаго). – 1957. – 14 груд.
18. Крупка Р. Пам'яті проф. д-ра Маріяна Панчишина / Р. Крупка // Лікарський альманах (Чикаго). – 1958.
19. Чинченко І. Мої зустрічі з д-ром Панчишином / І. Чинченко // Вільне Слово (Канада). – 1958. – 28 черв. – С. 29–33.
20. Шапиро И. Я. Очерки по истории Львовского медицинского института /И. Я. Шапиро. – Львов : ЛГМУ, 1959. – С.175.

21. Мовчан Ю. Студії медицини у Львові за німецької окупації / Юліан Мовчан // Лікарський вісник УЛТПА. – 1959. – Ч. 15. – С. 30–35 ; Ч. 16. – С. 16–21.
22. Воробець Т. Медичний факультет Українського Тайного Університету у Львові в роках 1920-1925 / Тома Воробець, Роман Осінчук, Ярослав Хмілевський // Лікарський вісник УЛТПА. – 1961. – Ч. 22–23. – С. 5–24.
23. Воробець Т. Українське Гігієнічне Товариство у Львові та його перший відділ в Тереховлі / Тома Воробець // Лікарський вісник УЛТПА. – 1961. – Ч. 20. – С. 16–19.
24. Мудрий В. Український Тайний Університет у Львові (з нагоди 40-ліття його заснування) / Василь Мудрий // Лікарський вісник УЛТПА. – 1961. – Ч. 20. – С. 8–15.
25. Радзикович Ю. Дещо з життя Українського Тайного Університету / Юліан Радзикович // Лікарський вісник УЛТПА. – 1961. – Ч. 20. – С. 33–37.
26. Осінчук Р. Д-р Маріян Панчишин / Осінчук Р. (У 20-у річницю смерті визначного лікаря, професора і громадянина) / Роман Осінчук // Свобода. – 1963. – 21 груд.
27. Олесницький Б. Пам'яті проф. д-ра Маріяна Панчишина. Людина, лікар, громадянин / Б. Олесницький // Лікарський вісник УЛТПА. – 1964. – Ч. 1. – С. 43–47.
28. Чолган І. Професор, виховник і опікун лікарського доросту / І. Чолган // Лікарський вісник УЛТПА. – 1964. – Ч. 1. – С. 48–51.
29. Парфанович С. Добром налите серце (Причинки до силуетки проф. д-ра М. Панчишина) / Парфанович С. // Лікарський вісник УЛТПА. – 1964. – Ч. 1. – С. 52–55.
30. Луцик Д. П. Нарис історії розвитку кафедри факультетської терапії / Д. П. Луцик // Основні напрями в розвитку діяльності кафедр Львівського медичного інституту : короткий зміст доп. наук. конф. : (3 –4 лютого ; 1966 ; Львів) / під ред. М. В. Даниленка, І. Я. Шапіро. – Львів : ЛДМІ, 1966. – С. 98–101.

31. Осінчук Р. Панчишин Маріян (1882-1943) / Роман Осінчук // Енциклопедія Українознавства. – Париж ; Нью-Йорк : Молоде життя, 1966. – Т. 5. – С. 1940.
32. Мовчан Ю. Двадцять п'ять років тому (У 25-ті роковини смерти д-ра М. Панчишина) / Ю. Мовчан // Лікарський вісник УЛТПА. – 1968. – Ч. 4. – С. 50 – 53.
33. Олесницький Б. У тридцятиріччя смерти проф. д-ра Маріяна Панчишина / Б. Олесницький // Свобода. – 1973. – Ч. 199–201.
34. Оришкевич Р. УЛТПА вшанувало пам'ять проф. М. Панчишина / Р. Оришкевич // Нова Зоря (Чикаго). – 1973. – 11 листоп.
35. Чинченко І. До двох сумних річниць / І. Чинченко // Свобода. – 1974. – Ч. 200–202.
36. Олесницький Б. Проф. д-р Маріян Панчишин (У 30-і роковини смерти) / Б. Олесницький // Овид. – 1974. – Ч. 168.
37. Плющ В. Медична освіта в Україні / Василь Плющ // Матеріали до історії української медицини. Т. 1. – Нью-Йорк ; Мюнхен, 1975. – С. 22, 25, 26, 32.
38. Плющ В. Медична наука в Україні в першій половині ХХ-го сторіччя / Василь Плющ // Матеріали до історії української медицини. Т. 1. – Нью-Йорк ; Мюнхен, 1975. – С. 127.
39. Осінчук Р. На стійці народнього здоров'я / Роман Осінчук // Матеріали до історії української медицини. Т. 1. – Нью-Йорк ; Мюнхен, 1975. – С. 194, 195, 199, 200, 205–208, 213–214, 216–218, 222–223.
40. Осінчук Р. Наукове товариство ім. Шевченка та українські лікарі / Роман Осінчук // Матеріали до історії української медицини. Т. 1. – Нью-Йорк ; Мюнхен, 1975. – С. 233–235, 238.
41. Пундій П. УЛТПА. Відділ Ілліной вшанувало пам'ять проф. д-ра М. Панчишина / Павло Пундій // Свобода. – 1978. – Ч. 251.
42. Мовчан Ю. У 100-річчя народження д-ра Маріяна Панчишина / Ю. Мовчан // Свобода. – 1982. – 1 верес.

43. Пундій П. Д-р Маріян Панчишин / Павло Пундій // Нова Зоря. – 1982. – 5 верес.
44. Чинченко І. До сторіччя з дня народження бл. п. д-ра Мар'яна Панчишина / І. Чинченко // Америка. – 1982. – Ч. 161.
45. Гординський Б. До 100-ліття народин професора Маріяна Панчишина / Б. Гординський // Дрейк (Норт Дакота). – 1982. – 6 верес.
46. Плющ В. Нариси з історії української медичної науки та освіти (Дев'ятнадцяте і двадцяте століття) / Василь Плющ. – Мюнхен, 1983. – Кн. 11. – С. 249, 277, 278, 285.
47. Максимонько Л. Люди і події в Українському лікарському товаристві у Львові / Леонтій Максимонько // Матеріали до історії української медицини. – Чикаго, 1988. – Т. 2. – С. 24, 26, 28, 32, 36, 38.
48. Музика М. Наукова діяльність Українського лікарського товариства / Максим Музика // Матеріали до історії української медицини. – Чикаго, 1988. – Т. 2. – С. 48.
49. Осінчук Р. Професійні і лікарські організації за першої радянської окупації Галичини (1939-1941) / Роман Осінчук // Матеріали до історії української медицини. – Чикаго, 1988. – Т. 2. – С. 52, 53, 57.
50. Воробець Т. Український Червоний Хрест / Тома Воробець // Матеріали до історії української медицини. – Чикаго, 1988. – Т. 2. – С. 119.
51. Білинський Б. Народний професор / Борис Білинський // За медичні кадри (Львів). – 1989. – 23 жовт.
52. Білинський Б. Професор М. Панчишин і митрополича лікарня у Львові («Народна лічниця» імені А. Шептицького) / Борис Білинський // Матеріали конференції, присвяченої життю та діяльності мирополита Андрея Шептицького. – Львів, 1990. – С. 31–35.
53. Музей-архів ім. Маріяна Панчишина // Лікарський вісник : журнал Укр. Лікарського товариства Північної Америки. – 1990. – Ч. 2 (122). – С. 67–68.

54. Білінський Б. Професор Маріян Панчишин – лікар і громадянин / Борис Білінський // Лікарський збірник НТШ. Нова серія. Т. 1. – Львів, 1991. – С. 89–94.
55. Пундій П. Маріян Панчишин (Некролог) / Павло Пундій // Народне здоров'я. – 1993. – № 14. – Травень. – С. 4.
56. Даценко І. Проблеми гігієни в діяльності професора Маріяна Панчишина / Ірина Даценко // Народне здоров'я. – 1993. – № 21. – Жовтень.
57. Служинська З. Лицар розуму і милосердя – Маріян Панчишин у наступних поколіннях (До 50-річчя з дня смерті) / Зиновія Служинська // Народне здоров'я. – 1993. – № 21. – Жовтень.
58. Білінська М. У нього був розмах європейця... (До 50-річчя з дня смерті М. Панчишина) / М. Білінська // Народне здоров'я. – 1993. – № 21. – Жовтень.
59. Лікар. Педагог. Громадянин (Хроніка Урочистої Академії пам'яті Маріяна Панчишина) / М. Лоба, Б. Надрага, А. Лучко [та ін.] // Народне здоров'я. – 1993. – № 22. – С. 1–2.
60. З доповіді голови УЛТ у Львові доктора Леоніда Туркевича : [про Маріяна Панчишина] // Народне здоров'я. – 1993. – № 22. – С. 2.
61. З доповіді Генерального Вікарія УГКЦ Івана Дацька :[про Маріяна Панчишина] // Народне здоров'я. – 1993. – № 22. – С. 22.
62. Послання Архієпископа Володимира Стернюка до учасників Урочистої Академії пам'яті Маріяна Панчишина // Народне здоров'я. – 1993. – № 22. – С. 2.
63. Мовчан Ю. Відновлення медичних студій у Львові 50 років тому / Ю. Мовчан // Народне здоров'я. – 1993. – № 22. – С. 3 ; № 23. – С. 4.
64. Лонкевич І. «Вілла Панчишина» (50-річчя з дня смерті М. Панчишина) / І. Лонкевич // Просвіта. – 1993. – № 27. – Жовтень.
65. Panchyshyn Mariian // Encyclopedia of Ukraine / edit. Danylo Husar Struk. – Toronto ; Buffalo ; London, 1993. – V.3. – P. 765.

66. Панчишин Мар'ян // Пундій П. Українські лікарі : біобібліографічний довідник. Кн. 1 : Естафета поколінь національного відродження / Павло Пундій. – Львів ; Чикаго, 1994. – С. 173–174.
67. Даценко І. І. Професор Маріян Панчишин – засновник Українського гігієнічного товариства у Львові / Даценко І. І. // АСТА MEDICA LEOPOLENSIA. – 1995. – № 1. – Ч. 2–3. – С. 11–12.
68. Лупій Г. Львівський історико-культурний музей-заповідник «Личаківський цвинтар» : путівник / Григорій Лупій. – Львів : Каменяр, 1996. – С. 223–225.
69. Маріян Панчишин і Максим Музика – професори Українського (таємного) університету (1920-1924 рр.) // Лікарський збірник. Нова серія. Т. 4. – Львів ; Нью-Йорк, 1996. – С. 138–140.
70. Осінчук Р. Паньчишин Маріян (1882–1943) / Р. Осінчук // Енциклопедія Українознавства. – Львів : Молоде життя, 1996. – Т. 5. – С. 1940.
71. Пундій П. Маріян Панчишин та музей історії галицької медицини його імені / Павло Пундій // Агапіт. – 1996. – № 3. – С. 59–61.
72. Грандо О. А. Панчишин Мар'ян / Грандо О. А. // Визначні імена в історії української медицини. – К. : Тріумф, 1997. – С. 309–310.
73. Ганіткевич Я. Роль науково-медичної еліти 20-30-х років у становленні національної вищої школи / Ярослав Ганіткевич // Проблеми інтеграції науково-освітнього потенціалу в державотворчому процесі. Перший міжнародний симпозіум : матеріали доповідей. – Севастополь ; Форос, 1997. – С. 44.
74. Дроздовська О. Панчишин Маріян : [06.09.1882, м. Львів – 09.10.1943, м. Львів – український медик, громадський діяч, видавець] / О. Дроздовська // Українська журналістика в іменах / за ред. М. М. Романюка. – Львів, 1997. – Вип. 4. – С. 203–204.
75. Лікарський збірник. Нова серія. Т. VII : На пошану Маріяна Панчишина. – Львів ; Чикаго, 2000. – 139 с.
76. Пундій П. Професор д-р Маріян Панчишин (1882-1943). Його життєвий шлях і заслуги / Павло Пундій // Лікарський збірник. Нова серія. Т. VII : На пошану Маріяна Панчишина. – Львів ; Чикаго, 2000. – С. 9–14.

77. Даценко І. Наукова діяльність професора Маріяна Панчишина / Ірина Даценко // Лікарський збірник. Нова серія. Т. VII : На пошану Маріяна Панчишина. – Львів ; Чікаго, 2000. – С. 17–30.
78. Білінський Б. Маріян Панчишин – педагог і організатор медичної освіти в Галичині / Борис Білінський // Лікарський збірник. Нова серія. Т. VII : На пошану Маріяна Панчишина. – Львів ; Чікаго, 2000. – С. 50–56.
79. Даценко І. Професор Маріян Панчишин – засновник Українського гігієнічного товариства у Львові / Ірина Даценко // Лікарський збірник. Нова серія. Т. VII : На пошану Маріяна Панчишина. – Львів ; Чікаго, 2000. – С. 57–60.
80. Фрайфельд Е. Маріян Панчишин і медичний факультет Українського (таємного) університету у Львові (1920-1926) / Едуард Фрайфельд // Лікарський збірник. Нова серія. Т. VII : На пошану Маріяна Панчишина. – Львів ; Чікаго, 2000. – С. 61–65.
81. Іванова К. Роздуми про людину. Огляд статей-спогадів про Маріяна Панчишина / Катерина Іванова // Лікарський збірник. Нова серія. Т. VII : На пошану Маріяна Панчишина. – Львів ; Чікаго, 2000. – С. 69–84.
82. Осінчук Р. Маріян Панчишин і Максим Музика – професори Українського (таємного) університету (1920-1924 рр.) / Роман Осінчук // Лікарський збірник. Нова серія. Т. VII : На пошану Маріяна Панчишина. – Львів ; Чікаго, 2000. – С. 85–87.
83. Олесницький Б. З історії боротьби за Львівський медичний інститут / Богдан Олесницький // Лікарський збірник. Нова серія. Т. VII : На пошану Маріяна Панчишина. – Львів ; Чікаго, 2000. – С. 88–92.
84. Сениця П. Український (таємний) університет у Львові : Боротьба за український університет в Австро-Угорській монархії / Павло Сениця // Лікарський збірник. Нова серія. Т. VII : На пошану Маріяна Панчишина. – Львів ; Чікаго, 2000. – С. 93–108.
85. Макар Д. Остання дорога Маріяна Панчишина. Спогад про давні минулі дні – крізь призму часу / Дмитро Макар // Лікарський збірник. Нова серія. Т. VII : На пошану Маріяна Панчишина. – Львів ; Чікаго, 2000. – С. 109–110.
86. Пам'яті д-ра Маріяна Панчишина (1923-1993) // Лікарський збірник. Нова серія. Т. VII : На пошану Маріяна Панчишина. – Львів ; Чікаго, 2000. – С. 114–115.

87. Кіцера О. До історії створення Львівського музею української медицини Галичини ім. Маріяна Панчишина / Олександр Кіцера // Лікарський збірник. Нова серія. Т. VII : На пошану Маріяна Панчишина. – Львів ; Чікаго, 2000. – С. 119–123.
88. Пундій П. У Львові відкрито музей-архів ім. проф. Маріяна Панчишина / Павло Пундій // Лікарський збірник. Нова серія. Т. VII : На пошану Маріяна Панчишина. – Львів ; Чікаго, 2000. – С. 124–125.
89. Лікар. Педагог. Громадянин. (Хроніка Урочистої Академії пам'яті Маріяна Панчишина) // Лікарський збірник. Нова серія. Т. VII : На пошану Маріяна Панчишина – Львів ; Чікаго, 2000. – С. 126–129.
90. Іванців О. Заслужене безсмертя / Олег Іванців // Лікарський збірник. Нова серія. Т. VII : На пошану Маріяна Панчишина. – Львів ; Чікаго, 2000. – С. 130–131.
91. Мар'ян Панчишин – видатний лікар, педагог, вчений і суспільно-політичний діяч Західної України // Ганіткевич Я. Українські лікарі – вчені першої половини ХХ століття та їхні наукові школи: біографічні нариси та бібліографія / Ярослав Ганіткевич. – Львів, 2002. – С. 338–370.
92. Ганіткевич Я. Історія української медицини в датах та іменах / Ярослав Ганіткевич. – Львів : НТШ ; ВУЛТ, 2004. – С. 8, 43, 78, 80, 81, 89, 92, 100, 107, 108, 113, 115–117, 121, 126–128, 130, 131, 134, 140, 184, 195, 209, 228, 252, 258, 274, 282.
93. Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939–1944 рр.). – К. : Українська Видавнича Спілка, 2005. – С. 8, 37, 40, 57, 187, 437.
94. Чорновол І. «Народний професор» Мар'ян Панчишин / Ігор Чорновол // Львівська газета. – 2005. – 21 жовтня.
95. Ганіткевич Я. Панчишин Маріян / Ганіткевич Я., Надрага О. // Зіменковський Б. С., Гжегоцький М. Р., Луцик О. Д. Професори ЛНМУ ім. Данила Галицького : 1784 – 2006. – Львів, 2006. – С. 217–218.
96. Дедишина Л. «Народний лікар» : Про Мар'яна Панчишина / Л. Дедишина // Фармацевт практик. – 2006. – № 11. – С. 81–83.
97. Чорновол І. «Народний професор Мар'ян Панчишин / Ігор Чорновол // Час і події. – 2006. – 11 лютого.

98. Віддамо шану тому, хто «не шукав для себе ані маєтків, ані почесей...»: До 125-річчя з дня народження Мар'яна Панчишина // Народне здоров'я. – 2007. – серпень (№ 8). – С. 5.
99. Дружбляк Н. Мар'ян Панчишин: реанімація національної пам'яті / Дружбляк Н. // Аптека Галицька. – 2007. – № 16. – С. 8–11.
100. Історія Львова : у 3 т., Т. 3 : Листопад 1918 – поч. ХХІ ст. / ред. кол. Я. Ісаєвич [та ін.]. – Львів : Центр Європи, 2007. – С. 82, 83, 176.
101. Кияк Ю. Мар'ян Панчишин – видатний лікар, вчений, педагог, суспільно-політичний діяч / Юліан Кияк, Ярослав Ганіткевич // Alma Mater. – 2007. – вересень (№9). – С. 4–5 ; жовтень (№ 10). – С. 6–7.
102. Кияк Ю. Мар'ян Панчишин – видатний лікар, вчений, педагог і суспільно-політичний діяч Західної України / Ю. Кияк, Я. Ганіткевич // Українська медична газета. – 2007. – март (№ 3). – С. 38–39.
103. Кіцера О. «Син народу, що вгору йде...»: (Мар'ян Панчишин – лікар, громадський діяч, педагог) / Олександр Кіцера // Народне здоров'я. – 2007. – жовтень (№10). – С. 4–6.
104. Mazur G. Kronika 2350 dni wojny i okupacji Lwowa (1.IX.1939 – 5.II.1946) / Grzegorz Mazur, Jerzy Skwara, Jerzy Węgierski. – Katowice : UNIA. – S. 76, 79, 80, 85–87, 122, 174, 202, 208, 380.
105. Надрага Б. «Він був покликаний богом, щоб творити людям добро...». З нагоди 125-ліття від дня народження Мар'яна Панчишина / Богдан Надрага // Народне здоров'я. – 2007. – листопад (№ 11). – С. 6–7.
106. «Лікарський вісник» – найстаріший український медичний журнал (До 80 річчя від заснування) // Лікарський збірник. Нова серія. Т. ХVІІ : Ярослав Ганіткевич. Вибрані праці : До 80-ліття від дня народження. – Львів, 2009. – С. 168–174.
107. 9 жовтня 1943 року помер Мар'ян Панчишин // Православ'є в Україні. – 2010. – 20 серпня.
108. Грицюк С. Мар'ян Панчишин: людина, яка не зраджувала Гіппократа / Степан Грицюк // Львівська газета. – 2011. – 25 березня.
109. Коритко Р. Мінеральний живець у Черче: український курорт під благословенням народного професора: до 130-ліття Мар'яна Панчишина / Р. Коритко // Народне здоров'я – 2012. – березень (№ 3). – С. 7.

110. Панкевич-Смішко С. Українські медичні курси у Львові і Тайний Український Університет / Софія Панкевич-Смішко // Крук-Мазепинець Ю. Р. (Юліан Редько) Дурні діти. (Хроніка наших часів). – Львів : Друкарські куншти, 2012. – С. 176–186.

111. Радзикевич Ю. Дещо з життя Українського Тайного Університету / Юліан Радзикевич // Крук-Мазепинець Ю. Р. (Юліан Редько) Дурні діти. (Хроніка наших часів). – Львів : Друкарські куншти, 2012. – С. 187–192.

112. Капітан Д. Два епізоди (Із життя Українського Тайного Університету / Дмитро Капітан // Крук-Мазепинець Ю. Р. (Юліан Редько) Дурні діти. (Хроніка наших часів). – Львів : Друкарські куншти, 2012. – С. 193–195

113. Гупало-Ясінчук Д. Як нам доводилось тоді вчитися (Спогад із часів Українського Тайного Університету) / Домна Гупало-Ясінчук // Крук-Мазепинець Ю. Р. (Юліан Редько) Дурні діти. (Хроніка наших часів). – Львів : Друкарські куншти, 2012. – С. 196–198.

Укладачі : Кріль О. М., Васільєва С. В.,

Столярчук Т. М.

Відповідальний редактор Надрага М. С.